

ENTREVISTA A JAUME PAGÈS

Josep Amat

Departament d'Enginyeria de Sistemes, Automàtica i Informàtica Industrial. Universitat Politècnica de Catalunya
Membre de l'Institut d'Estudis Catalans



Jaume Pagès Fita neix a Girona el 1946. És mestre (Escola Normal de Girona, 1963), enginyer industrial (ETS d'Enginyers Industrials de Barcelona, 1970) i doctor en enginyer industrial (UPC, 1975). Catedràtic d'Enginyeria de Sistemes i Automàtica, ha estat vicerector (1986-1994) i després rector (1994-2002) de la UPC. Posteriorment ocupà el càrrec de conseller delegat del Fòrum de les Cultures Barcelona 2004, i des de desembre del 2004 és conseller delegat d'Universia.

Universia és una xarxa universitària constituïda actualment per mil setanta universitats iberoamericanes que promou la cooperació universitària, la informació i la col·laboració entre universitats i empreses, bàsicament a través d'Internet, amb el lema: «Universia, xarxa d'universitats, xarxa d'oportunitats».

Per la seva visió i coneixement del món universitari, li preguntem:

Com valoreu la reforma que fa uns anys vàreu impulsar a la UPC, per passar d'una estructura basada en les càtedres a l'actual estructura departamental?

El pas de l'estructura universitària amb càtedres a una estructura amb departaments es va produir quan en Gabriel Ferraté n'era el rector i jo n'era el vicerector, i va ser ell qui va encarregar-me específicament aquest tema. Es tractava de transformar l'estructura universitària tal com la nova llei, la LRU, preveia, en una nova estructura basada en departaments. Jo crec que és una estructura bastant més moderna i adequada al que s'espera d'una universitat: que es faci un ensenyament capaç d'adaptar-se a les necessitats canviants d'una societat com l'actual, i sobretot es tracta de donar importància a la recerca, que és molt més difícil de fer amb una estructura com l'anterior.

Crec que després dels anys que han passat, les expectatives que l'estructura departamental generava entre els que hi creiem, dins de la universitat, es pot dir que s'han confirmat. Això no vol dir que tots els departaments tinguin una producció científica extraordinària, però sí que n'hi ha uns quants, suficients, que han destacat, o estant destacant, per la qual cosa crec que es justifica perfectament aquella transformació que en aquells moments es va fer.

A més a més, hi ha molts altres valors que es podrien assenyalar com a positius, com el fet de la incorporació de les escoles universitàries a la universitat i als seus ensenyaments. Amb l'estructura departamental crec que es va facilitar que els professors que estaven vinculats a aquests ensenyaments de primer cicle poguessin fer una carrera vinculada a la recerca. El fet de poder fer una tesi doctoral va facilitar molt l'estructura departamental.

Des del meu punt de vista, això ja són fites prou importants per a la universitat.

Actualment les universitats estan afrontant la reforma en l'estructura dels seus ensenyaments,

és el que s'anomena *procés de Bolonya*, i és motiu de certa controvèrsia. Com ho valoreu?

Jo crec que aquest procés, que s'anomena *procés de Bolonya*, és un canvi absolutament necessari per a les universitats des de molts punts de vista. Des del punt de vista d'un país o d'una regió determinada, el procés impulsa una major aproximació del món universitari en el seu entorn immediat i permet posar el coneixement i la recerca en relació amb la societat o amb els elements productius. I això és prou important. Però hi ha un altre element que, des del meu punt de vista, és més important que aquest i que crec que és el que va promoure el naixement del procés de Bolonya i va ser-ne la causa, i és el fet d'intentar fer un procés en què les universitats europees projectin una imatge de conjunt, amb una certa coherència.

Crec que en el món globalitzat al qual anem, que ja és un fet, Europa o bé fa aquest procés, i el conjunt de les universitats europees es projecta al món amb una certa imatge de coherència, o bé ha d'acceptar ser finalment absolutament residual en el món global. Perquè amb els nous actors, no podem esperar que els països europeus aïllats i les universitats europees individualment tinguin un reconeixement adequat. Perquè simplement, des de qualsevol ciutat important de l'Índia o de la Xina o de l'Orient llunyà asiàtic, qualsevol ciutat europea, i gairebé diria que qualsevol país europeu, és un desconegut. I l'única manera de poder tenir un cert reconeixement i d'obtenir una certa presència és a còpia de projectar-se com a conjunt. I això és important, perquè la internacionalització dels estudis universitaris i de la recerca és un fet, i en aquest procés d'internacionalització es produeixen, i es produiran cada vegada més, fluxos de tot tipus, d'estudiants, de professors, de projectes, de capital, que es potenciaran gràcies precisament al coneixement mutu i reconeixement de què es disposi. I, per tant, el fet de no ser conegut comporta a mitjà termini desaparèixer.

Dins d'aquest procés actualment en curs, quins problemes d'implantació hi veieu?

Per mi, el problema que jo destacaria més del procés de Bolonya, tal com s'està portant en els nostres entorns, radica en la seva lentitud. Jo crec que simplement les universitats no gaudeixen de suficient marge de llibertat per poder actualitzar les seves propostes acadèmiques amb una dinàmica prou acusada. Inclús em consta que hi ha qui intenta aprofitar el procés de Bolonya, no per fer propostes de futur, sinó per intentar tornar a propostes del passat, cosa que em sembla una pèrdua d'una oportunitat magnífica per fer quelcom que millori la situació actual.

Alguns col·lectius d'alumnes han dit moltes vegades que, dins del procés de Bolonya, el cost previst en les matrícules dels màsters significa la privatització de les universitats públiques, com ho veieu?

Jo crec que confondre la gratuïtat d'un servei amb el fet que aquest servei sigui públic és pura demagògia.

Hi ha molts serveis públics que es paguen, encara que tinguin en molts casos una subvenció, i n'hi ha sense subvenció. Segurament hi ha més serveis públics que demanen una aportació de l'usuari, encara que tinguin una subvenció, que no pas que siguin absolutament gratuïts. I això ha demostrat en molts casos que millora l'eficiència del servei. És a dir, que l'usuari participi a cobrir una part dels costos, en general, redueix en una major eficàcia i eficiència del servei.

Em penso que en el cas de l'educació superior, que no és obligatòria, recordem-ho, això podria ser així. Per tant, em sembla una real demagògia dir que cobrar per un màster, i que no sigui completament gratuït, sigui privatitzar un servei com el de l'educació.

Una altra cosa és que s'hagi de fer, i que sigui raonable de fer, una política social adequada, per tal que, en els casos en què la gent ho necessiti, hi hagi una major aportació de l'Estat, és a dir, hi hagi una política de beques adequada. I em sembla que és més progressista, en el sentit que, si es fa el contrari, passa el que està passant actualment, que és que el cost dels estudis universitaris, si se'n fa una anàlisi detallada, acaba recaient sobre les classes que menys en gaudeixen, perquè finalment es paguen a través dels impostos, que els paga tothom. Com que els que estan realment anant a la universitat i acaben traient-se les titulacions continuen essent majoritàriament la gent que prové de les classes més afavorides de la societat, la manera de resoldre-ho no és fer-ho gratuït, perquè això no hi ha cap estat que ho pugui suportar, sinó fent una política de beques adequada, que pugui discriminar aquells que les necessiten d'aquells que no les necessiten.

Com valora la inclusió en els plans d'estudi dels anomenats *crèdits de lliure elecció*, que corresponen als ensenyaments no estrictament relacionats amb els estudis específics de la carrera que l'alumne cursa?

Jo crec que els ensenyaments que es reserven amb el que es denomina *crèdits de lliure elecció* són tan importants que haurien de formar part del currículum d'una forma obligatòria, encara que no dirigida. És a dir, no em sembla adequat que temes com els culturals, els valors ètics o la sensibilització ambiental, entre d'altres, es deixin en *crèdits de lliure elecció*. Crec que són uns temes que haurien d'estar incorporats de forma organitzada en el currículum i no deixar-ho a una *lliure elecció*, que és d'alguna manera un complement que l'estudiant adequa als seus valors o a les seves conveniències o desitjos d'especialització. Jo ho veig així.

Jo crec que les universitats tècniques han de fer una reflexió sobre quins són els continguts exigibles als tècnics que formen, i els elements com ara: la sensibilització ambiental, els valors culturals, les capacitats de comunicació, etc., són absolutament imprescindibles per a tots, i per tant han d'estar organitzats i posats en els currículums d'una forma pensada i organitzada.

En canvi el que s'anomenen *crèdits de lliure elecció*, que em sembla molt bé que n'hi hagi, i que els estudiants els puguin triar, han de ser els que els permetin fer una especia-

lització, o bé fer un canvi d'orientació, o donar un enfocament més personalitzat de la carrera que vulguin fer. Però en cap cas em sembla adequat que coses tan importants, com les coses de què estem parlant, es deixin de manera que es puguin comparar amb matèries, que també puguin ser importants per a un estudiant determinat, però que no són exigibles a tothom.

Jo crec que aquests elements de què estem parlant, actualment són exigibles a tothom, i per tant han de formar part del currículum organitzat i han de fer-se amb la màxima eficiència i eficàcia.

Sobre l'aspecte de la sensibilització ambiental que heu considerat important introduir en els diferents estudis universitaris, considereu que això pot ajudar que els dissenys fets des d'aquesta òptica de les grans infraestructures que el desenvolupament de tot país necessita facin que aquests projectes esdevinguin més respectuosos i produeixin un menor rebuig social?

Aquesta sensibilització ambiental, que sovint genera un rebuig per part de les grans infraestructures, que per altra banda són absolutament necessàries per al progrés del país, i per tant de les quals no es pot prescindir, és fruit d'una maduresa i d'un Estat del benestar del qual afortunadament gaudim, i que hem de preservar. Per tant, hem de prendre consciència que els nivells d'exigència sobre projectes d'infraestructures han de canviar. I hem d'acceptar que ara han de tenir uns condicionants que fa uns anys no tenien. D'una banda això pot comportar criteris diferents, probablement canvis de costos, que han d'assumir les institucions que promouen aquestes infraestructures, i han de ser capaces d'assumir-ho i considerar-ho a les bases del propi concurs. I d'altra banda els tècnics, que han de ser capaços de considerar aquests condicionants i de donar-hi resposta, han de donar solucions adequades. I és evident que sense una sensibilització adequada no ho podran fer, perquè poden donar solucions no adequades als temps en què vivim.

Actualment hi ha molts estudis que posen de manifest una creixent manca de tècnics qualificats i per altra part es constata un menor interès dels estudiants per cursar enginyeries, com veieu aquesta qüestió?

Aquest és un fenomen que és nou al nostre país, que ens ve d'Europa i ens ve de l'Europa del nord, on fa anys que aquest procés va començar, i que encara no s'ha aturat. La disminució de les vocacions científicotècniques és una realitat, que aquí ha començat recentment, que representa evidentment un problema.

Les causes, segurament, són moltes. Al nostre país aquest fenomen s'ha produït amb retard respecte d'altres països d'Europa, perquè sortíem d'una situació d'un cert privilegi d'aquests estudis científicotècnics, ja que hi havia

una percepció social que eren uns estudis molt reconeguts, que donaven un cert prestigi social i una certa garantia de futur.

La seva transcendència possiblement comporta un fenomen que ja ha començat, i que fa que les empreses que necessiten aquests titulats i que no els troben, els hagin d'anar a buscar a fora, i això no es pot pas parar, estic convençut que encara anirà a més.

I pot provocar també que altres empreses decideixin no anar a buscar aquests titulats a fora, sinó que portin l'empresa a fora? No pot provocar també més deslocalització? És clar! També pot passar.

El que passa és que hi ha altres factors que cal considerar per produir la deslocalització, a part que hi hagi o no hi hagi tècnics. Hi ha altres factors que cal considerar.

Crec que la deslocalització d'empreses és una realitat al marge de si falten o no falten tècnics, i potser hi ha altres factors que són més importants.

Creieu que cal prendre algunes mesures per evitar o compensar la manca de titulats en les especialitats científicotècniques?

Jo crec que mesures per redreçar aquesta situació n'han de prendre necessàriament dos actors. Un actor són les universitats i els centres que imparteixen aquests ensenyaments científicotècnics, per tant, en particular les universitats politècniques. I han de fer el que poden fer, que és anar a buscar els estudiants allà on n'hi hagi. Si no hi ha estudiants en el seu entorn immediat, els poden anar a buscar a fora, on sovint sí que hi ha estudiants que volen fer aquests estudis i que als seus països d'origen no tenen les mateixes facilitats o el nivell de qualitat que tenen no és el que sortosament des d'aquí se'ls pot oferir. Una altra mesura és fer-ne promoció en els centres d'ensenyament primari i secundari, cosa que em consta que ja s'està fent. Però sempre s'hi poden dedicar més esforços.

Per altra banda, l'altre actor són les administracions que tenen cura, o han de tenir-ne cura, de tirar endavant el país. Han de prendre consciència d'aquest problema, i ajudar les institucions a resoldre'l, amb polítiques de captació d'estudiants, o de motivació dels nostres.

Pels vostres coneixements sobre les universitats llatinoamericanes que des d'Universia heu obtingut, com veieu aquest altre entorn universitari?

L'ambient universitari a Llatinoamèrica és molt diferent del d'Espanya. I la dinàmica pròpia d'aquests països és molt diferent de l'europea. A la universitat europea hi ha un cert sentiment de projectar-se com un conjunt, però hem de reconèixer que la dinàmica del procés de Bolonya és una dinàmica a la qual les universitats s'han sumat, però en definitiva qui l'ha impulsat ha estat l'Administració.

A Llatinoamèrica aquest procés de creació d'una unitat supranacional no existeix, i per tant no hi ha qui agafi la

batuta de dirigir un procés de concentració com el que vivim a Europa. Però per altra banda, i en un sentit completament diferent, a Llatinoamèrica es produeix un fet que a Europa ha desaparegut, i és que la pressió demogràfica sobre els sistemes universitaris és extraordinària. Per tant, aquí a Europa les universitats no viuen sota la pressió que allà es produeix.

Allà, a Llatinoamèrica, hi ha molts països en què el percentatge de la població amb estudis universitaris encara és petit, tot i que va creixent, i que va creixent molt, ja que la gent té ganes que creixi a un ritme que les institucions d'educació superior no poden cobrir, i, per tant, això genera una pressió extraordinària amb iniciatives noves, nous centres que neixen cada any, o d'altres que desapareixen perquè no són capaços de respondre als reptes i a les demandes que la societat genera. Alguns que ho encerten creixen molt ràpidament i els costa adaptar-se als nivells de creixement que se'ls demana. Tot això, en definitiva, és conseqüència d'aquesta pressió demogràfica, que impulsa el sistema i provoca canvis a un ritme força més accelerat que els que veiem a Europa. Allà són canvis més naturals, produïts per les mateixes institucions, no tan pautats per les administracions, com en el cas europeu, però són canvis reals dels centres, de les institucions i de les universitats.

Des d'Europa no es té aquesta visió, cal anar-hi i cal veure-ho per comprendre-ho; jo ho veig així, crec que és un fet diferencial molt important i significatiu, que marca la dinàmica de les institucions superiors d'educació de Llatinoamèrica.

Per acabar, quins són actualment els vostres reptes a Universia?

En aquests moments estic professionalment a Universia i m'hi sento molt feliç i satisfet, i els reptes vinculats a

aquesta institució són essencialment aconseguir millorar el nivell de servei que donem a les universitats i ampliar-lo. Tenim un pla a tres anys, que finalitza el 2010, en el qual preveiem incorporar universitats de països on actualment no hi som presents, i per tant volem arribar al 2010 cobrint tota la comunitat iberoamericana de nacions, que són vint-i-dos països. En aquest moment som presents a onze països, just la meitat, encara que des del punt de vista de la població o dels sistemes universitaris, estem cobrint el 85 % del total. Pretenem donar també servei a aquest 15 % que ens manca, i volem fer-ho mantenint i impulsant quatre línies estratègiques que consisteixen: primer, a acompanyar les universitats en els seus projectes docents i de recerca. Segon, a acompanyar-los també amb un servei que fomenti les relacions entre universitat i empresa, i en particular el tema d'afavorir que els estudiants que surten de la universitat trobin feina, i també ajudar els estudiants que estan estudiant, que també volen fer pràctiques en empreses. Una tercera línia s'orienta a ajudar els responsables universitaris en les seves reflexions sobre el futur de la universitat i de la dinàmica del món universitari de cada país, i globalment. I finalment una quarta línia que té a veure amb el que tradicionalment se n'ha dit *extensió universitària*: activitats culturals, oci responsable, esport, etc., organitzant i facilitant que ho puguin fer, tant en activitats presencials com en alguns casos formant comunitats a la xarxa d'Internet, i, per tant, en comunitats virtuals.

Esperem que aquests reptes que us plantegeu, i perquè us coneixem no dubtem que ho aconsegiu, afectin també molt positivament el nostre propi entorn universitari. ■